

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 DECEMBER
1945

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

18^e JAARGANG
N° 13

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

DE STICHTING „HET UTRECHTSCH MONUMENTENFONDS”

De liefde voor het oude stadsschoon
kan nu in daden worden omgezet.

In het maandblad van October 1943 werd reeds melding gemaakt van de oprichting van bovengenoemd fonds en de voorgeschiedenis daarvan.

De Stichting is opgericht bij notarieële Acte van 18 November 1943, gepasseerd door Notaris Mr. Ch. M. Muus; door de Gemeente Utrecht werd een bedrag van f 1000.—, door de Vereeniging „Oud-Utrecht” een bedrag van f 100.— ter beschikking gesteld als stichtingskapitaal.

Het doel van de Stichting is: „de bevordering en de bewaring van het oude stedelijke schoon” en getracht wordt, dit doel te bereiken „door het verstrekken van bijdragen voor onderhoud, verbetering of herstel van bouw- of kunstwerken, voorkomende op de Monumentenlijst voor de Gemeente Utrecht, of anderszins voor die Gemeente van belang uit een oogpunt van geschiedenis of kunst.”

Dit doel wil de Stichting bereiken door voorlichting van de inwoners van Utrecht, en alle belangstellenden, en de noodige gelden voor het uitvoeren van herstellingen of verbeteringen verwacht zij te ontvangen van hare begunstigers, terwijl zij verder hare hoop gevestigd heeft op bijdragen van het Rijk, de Provincie en de Gemeente.

Het bestuur is samengesteld uit vijf leden; ambtshalve maakt daarvan deel uit de Wethouder onder wiens functie „monumenten-zorg” valt alsmede de Voorzitter der Monumenten Commissie, verder wordt één lid door den Burgemeester, één door en uit het bestuur der Vereeniging „Oud-Utrecht” en één door en uit de begunstigers benoemd.

Gedurende den bezettingstijd is de werkzaamheid der Stichting uiteraard door allerlei omstandigheden zeer beperkt gebleven, doch sinds de bevrijding was de aandacht van het bestuur er op gericht, zoo spoedig mogelijk deze werkzaamheden verder te ontplooiën.

Verschillende factoren werkten gunstig daarvoor: de Heer H. A. Bekker, die, als Wethouder, als lid van het Bestuur optreedt — en tevens als Voorzitter —, is overtuigd van het groote nut der Stichting en bereid mede te werken tot alles, wat de Stichting nader kan brengen tot het bereiken van haar doel, de Gemeente Utrecht, welke het initiatief nam voor het in het leven roepen der Stichting, gaf door het uitkeeren van eene belangrijke geldelijke bijdrage voor de tentoonstelling „Utrechts Oude Stadsschoon” blijk van haar sympathie en eene zelfde gezindheid bleek bij het Rijk te bestaan, waarvan getuigt het schrijven van den wnd. Rijksinspecteur der Kunstbescherming van den 12en September 1945, waarbij voor het jaar 1945 een bedrag van f 2000.— ter beschikking van de Stichting werd gesteld om nog dat jaar te worden besteed voor verbetering of herstel van gebouwen te Utrecht, voorkomende op de Rijksmonumentenlijst. Ook de Provincie toonde hare belangstelling en zegde eene bijdrage van f 100.— per jaar toe ter tegemoetkoming in de administratiekosten. Daarbij kwam, dat het aantal begunstigers (ruim zestig in aantal) eene voldoende kern opleverde om uit hun midden een vijfde bestuurslid te doen verkiezen. Alle: gunstige factoren, welke het bestuur deden besluiten eene vergadering van begunstigers te beleggen waarin de verkiezing van genoemd vijfde bestuurslid kon plaats hebben en waarin het bestuur tevens mededeeling kon doen van de wijze, waarop het voornoemd bedrag van f 2000.— tot herstel van gebouwen dacht te besteden.

Genoemde Vergadering heeft plaats gehad op 27 October 1945 in het Botanisch laboratorium onder leiding van den Voorzitter den Heer Bekker; daarin is het jaarverslag 1943/1944 uitgebracht en mededeeling gedaan van de begroeting voor 1945, welke beide zijn goedgekeurd, en is door de begunstigers bij acclamatie als bestuurslid uit hun midden gekozen Jhr. Dr. B. M. de Jonge van Ellemet, die als zoodanig door het Bestuur was aanbevolen en die tot genoegen van het bestuur verklaarde, deze benoeming te aanvaarden. Verder is van de zijde van het Bestuur medegedeeld, dat het herstel en verbetering overweegt van de navolgende gebouwen: 1e. het 17e eeuwse perceel Breedstraat 1 (restauratie van den voorgevel); 2e. het 18e eeuwse perceel Hamburgerstraat 3 — met eene halsgevel — (verbetering van de onderpui); 3e. het perceel Oude Gracht 325 (met een halsgevel, voorzien van eene gebeeldhouwde houten lijst, welke laatste geheel vergaan is); 4e. het weder aanbrengen van eikenhouten deuren in de Gothische poort van het voormalige Weeshuis aan den Springweg.

De vergadering werd besloten door eene causerie, gehouden door den Heer Dr. W. A. F. Bannier, waarin deze aan de hand van een groot aantal lantaarnplaatjes (eigendom van de Ver. „Oud-Utrecht”) op boeiende wijze een overzicht gaf van wat de stad Utrecht in oude tijden aan schoons bezat en hoeveel daarvan is te niet gegaan, dat met eenig overleg en met wat meer eerbied voor het verleden behouden had kunnen blijven.

Bij deze gelegenheid zijn ook verschillende lantaarnplaatjes geprojecteerd, vervaardigd naar opnamen in kleurenfotografie, genomen door den Heer Bastiaanse uit de Bilt, welke zeer geslaagd waren zoowel door de natuurlijke weergave der kleuren als door de zoo met zorg gekozen onderwerpen voor opname.

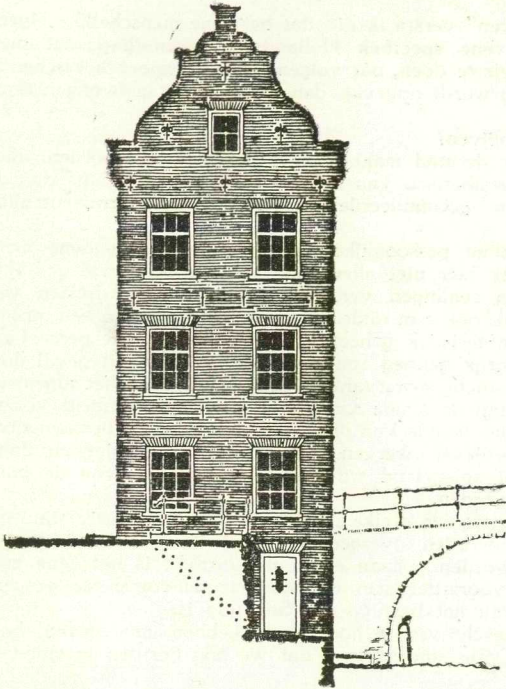
En zoo is dan nu de Stichting uit de schaduw in het licht getreden en van het stadium van voorbereiding in dat van werkzaamheid gekomen.

Voor ieder, die wat voelt voor de schoonheid van onze oude stad is nu de mogelijkheid geopend, zijne gevoelens in daden om te zetten.

En dit is werkelijk noodig . . . de tijd dringt.

Wie langs onze grachten en onze oude stadsgedeelten dwaalt en zijn oog laat gaan zoowel over den gevelwand in het algemeen, als over de gevels der huizen afzonderlijk en daarbij voor oogen heeft hoe de aanblik van diezelfde stadsgedeelten blijkens allerlei oude afbeeldingen was in oude tijden, dien wordt het „somber te moede”.

Want waarheen hij zijn blik ook wendt, overtal treft het hem hoeveel per-

Een plan voor verbetering door ontleisteren en herstel van den ouden topgevel (zijgevel) van perceel Donkere Gaard No. 1.

Overgenomen uit de inleiding tot de tentoonstelling „Utrechts Oude Stadsschoon” 1944.

verontschuldiging van onze voorvaders daaraan toevoegen, dat in Utrecht door de beslotenheid der stad binnen hare wallen het bouwen van iets nieuws gepaard moest gaan met het sloopen van bestaande gebouwen. En moeten we verder niet eerlijk bekennen, dat in onze stad over het algemeen de oude gevels spaarzaam en door de stad verspreid staan? En dan nog in welken staat soms! ³⁾

Waar vinden we in Utrecht nog eene straat, welke een gaaf geheel vormt van oude gevels?

Dan rust dubbel de plicht op ons, te behouden wat nog slechts rest van den overvloed van het verleden.

Officieel zijn reeds belangrijke stappen in deze richting gedaan door het samenstellen van een „Rijksmonumentenlijst” en ook van eene „Monumentenlijst der Gemeente Utrecht”; gebouwen, welke daarop voor komen kunnen niet dan met goedkeuring en volgens de aanwijzingen van de Monumenten-Commissie worden gesloopt, hersteld of verbeterd, maar nog steeds is niet voorzien in gevallen, waarin de eigenaar van het gebouw onwillig of onmachtig is dit voldoende te onderhouden, tenzij de verwaarloosde toestand gevaar voor personen of goederen mocht opleveren.

Er is dus eene correctie van het gevolgd systeem noodig, of liever: eene aanvulling, en in dit opzicht kan het „Monumentenfonds” prachtig werk doen, in tweërlei richting: door opvoedend te werken op de eigenaars der betrokken gebouwen en door hen financieel te steunen indien het uitvoeren van eene verbetering of van een herstel hunne draagkracht te boven gaat.

ceelen er zijn, welke in een toestand van groot verval verkeerden; welke moegebogen staan alsof zij den last der jaren niet meer torsen kunnen, welke in een zucht tot moderniseeren verminkt zijn of bij welke — om aan de mode van eene zekere periode mede te doen — eene mooie baksteenen gevel, met bogen of andere versieringen, geheel bepleisterd is¹⁾.

Dan dringt het opeens tot hem door, dat op dezelfde wijze in vroegere tijden zooveel schoons onherroepelijk verloren ging ²⁾. Toen had men nog een reserve, maar wij zijn nu op het laatste restje aangewezen, wat wij nu laten verwaarloozen is onherroepelijk verloren... en thans „bewust en door onze schuld!” Mogen wij dat lijdelijk aanzien?!”

Het is niet louter toeval, dat er in ons land en in andere landen steden gevonden worden, welke nog gaaf het stadsbeeld vertoonen van eeuwen geleden, al moeten wij ter

Onder dat „opvoedend werken” versta ik dit, dat het eene menschelijke eigenschap is, en misschien wel eene specifiek Hollandsche eigenschap, dat men eerder bereid is uit zich zelf iets te doen, dat volgens eene algemeen heerschende opvatting als eene verplichting wordt opgevat, dan dit te doen: gedwongen door de Overheid.

Wát moet dan behouden blijven?

Als men zijn rondgang door de stad maakt zou men willen antwoorden: alles wat oud is en historisch of aesthetisch van belang. In de eerste plaats dus de gebouwen, welke het bekende geëmailleerde plaatje van de monumentenlijst dragen.

Maar er zijn er volgens mijne persoonlijke meening nog verscheidene meer dan laatstgenoemde en ik denk hier niet alleen aan de vele in verval geraakte gevels, welke afzonderlijk als eenlingen verspreid staan tusschen huizen van weinig belang in, maar ik denk ook aan oude huizen welke te samen een straatwand vormen, welke één karakteristiek geheel uitmaken, hoewel elk perceel op zich zelf misschien niet belangrijk genoeg zou zijn voor behoud. Dit geval doet zich b.v. voor op de Nieuwegracht, waarvan de straatwand over het algemeen minder „gemoderniseerd” is dan de Oude Gracht en nog eene eenheid vormt.

Want al blijft het meest kenmerkende van onze grachten gelukkig bestaan door de grootendeels nog intact gebleven werven met hare boomen, hier en daar, met de mooie bruggen en het spiegelend watervlak, de bekoring van de oude gevels kan er noode gemist worden.

In welken vorm en ten aanzien van welke objecten maatregelen tot restauratie van oude bouwwerken moet worden overgegaan, daaromtrent moet natuurlijk door deskundigen uitspraak worden gedaan en in dat opzicht is het eene zeer gelukkige oplossing, dat de voorzitter van de Monumenten-commissie volgens de stichtingsacte tevens lid van het bestuur der Stichting is.

Door hetgeen hierboven omschreven is hoop ik te hebben aangegeven, hoeveel er te doen valt om het vele stadsschoon, dat we nog bezitten in stand te houden en te verbeteren.

Het is een bezit, dat ons is toevertrouwd door onze voorvaders en dat wij weer ongerept moeten overdragen aan onze nazaten en ... architectuur is de taal, welke het meest direct van het verleden tot het heden spreekt, welk ons om zoo te zeggen dagelijks het verleden doet beleven.

Moge daarom het Monumentenfonds in ruime mate medewerking ontvangen en spoedig een groot deel der burgers en omwonenden van Utrecht onder zijne begunstigers tellen.

De leden van „Oud-Utrecht” zullen een briefkaart-formulier ontvangen, waarop zij hunnen wensch kunnen te kennen geven, begunstiger te worden tegen een door hen te bepalen bedrag van ten minste f 1.— per jaar; moge door velen, wien dit mogelijk is, een hooger bedrag worden ingevuld. Ook kan men begunstiger worden door eene gift ineens van f 50.—.

Voorname briefkaart kan ongefrankeerd verzonden worden.

A. N. L. OTTEN.

1) Gelukkig zijn in de laatste tien jaren ongeveer, tal van gevels ontleisterd, welke daarvoor werkelijk in aanmerking kwamen. Is dit laatste niet het geval dan geeft de Monumenten-Commissie geen toestemming daartoe.

2) Toezicht is óók noodig opdat niet alle huizen ontleisterd worden, want ook dat type moet behouden blijven en geeft afwisseling in eene te eentonige rij baksteengevels.

2) Zeer lezenswaardig is hetgeen te dien aanzien is geschreven in de inleiding tot de tentoonstelling „Utrechts oude stadsschoon” in 1944.

³⁾ Gelukkig werd in voornoemde vergadering van begunstigers door den Voorzitter op de vraag van een der aanwezigen mededeeling gedaan, dat t.a.v. het perceel Hoogt 2 voorzieningen worden getroffen om het gebouw — in afwachting van de algeheele restauratie, waartoe besloten is — zoodanig te herstellen, dat verder verval wordt gestuit. Dit heeft mij gerust gesteld en nu durf ik er weer eens langs te loopen, hetgeen ik den laatsten tijd vermeed om mij den zieligen aanblik van het huis te besparen.

**REMEDIE TEGEN DOLLEHONDSBEET;
EEN BILTSCHER SPECIALITEIT.**

(Voortzetting en slot van blz. 93).

„Woensdag den 23e December 1801,

Is door den Chirurgijn Willem Mulder aan eenige Leeden van het Gemeente Bestuur kennis gegeven, dat hij ten huise van Hendrik van Woudenberg alhier was ontboden, en daar gekomen zijnde, gemelde Hendrik van Woudenberg had geexamineerd en bevonden dat deeze persoon met benauwdheid en watervrees was bezet, waarop hij aan gemelde H. van Woudenberg had gevraagd, of hij ook zomwijlen van een hond was gebeeten. Waarop H. Woudenberg had geandwoord dat hij voor eenige weken door den hond van Rijk van Vuuren was gebeeten geworden, doch dat hij daar voor een drank bij Jan Bos had gehaald welke drank hij ook had gebruikt, al 't welke den Chirurgijn deed besluiten dat Hendrik van Woudenberg door een dolle hond gebeeten was⁹⁾, en de beginselen van die ziekte reets zich bij hem begonnen te openbaaren: warop beslooten is, dat men van dit voorval aan den Hove kennis zoude geeven. Zijnde intusschen eenige personen geordonneert om bij H. van Woudenberg te waaken en te zorgen dat niemand eenige toegang tot hem had, tot voorkoming van alle besmetting welke daaruit zoude kunnen volgen. Voords is op den 24e December aan den Hove van dit voorval kennis gegeven, waar op het hof heeft gecommiteert een Professor en een Doctoer, om de persoon van Hendrik van Woudenberg te examineeren, en zoodanig daarin te ordonneeren als zij zouden bevinden te behooren, welke Doctoer en Professor op dien zelfde middag aan de Bilt zijn gekoomen en Hendrik van Woudenberg hebben geexamineerd, en het verrichten door het Gemeente Bestuur hebben goedgekeurd en wijders geordonneert, dat men op die wijze moest continueeren met behoorlijke wakers bij deeze persoon te stellen, en alle toegang van andere menschen moest beletten. Vervolgens is op den avond van dien zelfden dag, een Expresse van Utrecht aan den Chirurgijn alhier gesonden, met eenige medicamenten voor H. van Woudenberg welke door gemelde Professor en Doctoer waren verordineerd. Waarna Hendrik van Woudenberg op

den 25e December 1801 des morgens tusschen tien en elf uuren aan de gevolgen van die Siekte is koomen te overlijden, 't welk dadelijk aan den Hove is bericht; warop des nademiddags, de meer-gemelde Professor en doctoer andermaal aan de Bilt zijn gekomen en 't Lijk van Hendk van Woudenberg hebben bezichtigd, en voords geordonneerd dat het zelve zoo spoedig als zijn konde moeste werden begraven, en vervolgens aan 't Gemeente Bestuur geordonneert welke goederen uit het hujs moesten worden weggedaan. Zijnde den anderen dag den 26e het Lijk van H. van W. begraven met eenige goederen gespecificeert.

Een Bed/ Een Peluw/ twee Kussens/ Een Catoene deeken/ Een wolle dito/ 2 Laakens/ 2 gordijnen/ Een linie Wambuis/ Een do do/ vier hemdrokken/ Een broek/ Een kamisool/ Een kulder/ 2 paar kousen/ Een zakdoek/ Een halsdoek/ 1 Schoorsteenval/ 1 Tafel/ twee stoelen/ Een trekpot/ drie theekopjes/ Een theebusjen/ Wijders is geformeert eene specificatie van onkosten, wegens voornoemde H. van Woudenberg gevallen, en is deeze specificatie, met eene Lysd der bovengemelde goederen, aan den Hove ingezonde, met verzoek dat een en ander door den Lande mogt werden vergoed en betaald.

Specificatie van gevalle onkosten, wegens de Persoon van Hendk van Woudenberg, op den 25 December 1801 aan de gevolgen van een dollehondsbeet, op de Bilt overleeden.

deeze posten zijn door den hove betaald	}	Aan Jacobus Verwaal betaald, voor 't oppassen en waaken bij H. van Woudenberg, alsmeede voor de goederen uit het hujs dragen etca.	f 5-12-
		Aan Jan Baerentze van Beek voor waaken en oppassen etca.	4- „ -„
		Aan Teunis van Leersum ter zaaken als vooren	3- „ -„
		Aan Frans Kordes Uts.	3- „ -„
		Aan Pieter Koetsier Uts.	1- „ -„
		Aan Hendk Smeekes Uts.	1- „ -„
		Aan drank betaald voor de waakers en oppassers, alsmeede aan de draagers van 't Lijk	10-14-„
		Aan Hendrik Smeekes, voor het haalen van eenige flessen drank van Woerden	1-19-4
		Aan Cornelis van der Kas, voor de leverantie van 10 flessen drank voor de dollehondsbeet	26- „ -„

deze post is betaald	}	Aan Jan Baerentze van Beek voor 't schoonmaken van het huys . . .	„ -16-„
deze posten zijn meede betaald geworden.		}	Aan gereetschappen voor het schoonmaken
	Den Chirurgijn Willem Mulder komt voor gedane diensten en geleverde medicamenten aan H. van Woudenberg		3- 6-„
	Huybert van Scherpenzeel komt, voor leverantie van een doodkist, volgens rekening		7-10-„
	Pieter van Diepeningen, komt als groefbidder, voor alles te zamen, volgens rekening		10- „ -„
Op deez post is niet meerder betaald als f 2-2-„	}		Het Gemeentebestuur komt voor de aangaaf, versuim en alle verdere moeiten, welke het zelve wegens 't voorsz.geval heeft gehad, in eens
			f 90-19-4

Op welke specificatie door den Hove niet meerder is betaald als een somma van f 24-6-„, en wel voor zodanige Posten als boven staan aangetekend. — dan wel voor de goederen die uit het huys van H. van Woudenberg zijn weggedaan, is aan de weduwe door den Hove niets vergoed geworden. De penningen die op bovenstaande specificatie door den Hove niet zijn betaald, zijn op de Dorpszetting over Ao 1801 uitgezet geworden.”

Voor goed begrip van het standpunt van het Hof zij hier medegedeeld, dat Cornelis van der Kas, die in bovenstaande specificatie van kosten wordt genoemd, geen apotheker of chirurgijn was, maar de houder van een herberg, welke naast het tegenwoordige Hotel Nas was gelegen. De bezwaren van het Hof golden dus voor een belangrijk deel de f 36,70 aan drank, welke de wakers en doodgravers in die enkele dagen hadden genuttigd. D.

6) Uitgegeven bij drukkerij J. van Boekhoven te Utrecht, 1909, blz. 406—409.

7) Uit: Gedenkboek vereeniging tegen de kwakzalverij (H. Treub, Over Kwakzalverij).

8) C. van Sandwijck. Navorscher IV. 1856.

9) Hieruit blijkt, dat men te dien tijde bij Jan Bos, een wagenmaker in het dorp, een drank tegen dollehondsbeet kon koopen. Voor de conclusie, dat wij hier den leverancier van de beroemde Biltsche remedie zouden hebben gevonden, lijkt mij dit enkele gegeven echter zeker niet voldoende.

DE BUITENPLAATSEN PEKING EN CANTON TE BAARN

(Aanvulling van blz. 65—70).

Van bevriende zijde werd onze aandacht gevestigd op een plaats bij Kramm (Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, dl. VI, blz. 1635), i.v. Tischbein. Daar staat dat Scherenberg lid van een gezantschap naar China was geweest en daarom tot een aandenken de Chineesche landhuizen Canton en Peking had gebouwd. Ook dat in deze huizen vele werken van Jan Frederik Tischbein, alsmede het familiestuk, de portretten van J. H. W. Tischbein, neef van onzen schilder, zijn echtgenoot en een dochtertje, levensgroot geschilderd, zouden zijn bewaard gebleven. Een deskundige bericht ons echter, dat dit bericht betreffende de schilderijen misleidend is.

C. C. v. d. G.

SPOTRIJMEN OP UTRECHT.

Men mach met recht wel seggen / luy / lekker / en licht /
Zijn de drie voornaemste deugden van 't hovaerdige Sticht.

Klucht van den Pasquil-maecker voor den Duyvel. Amsterdam [1674]. Blz. 11.

Die te Utrecht is geboren,
En te Leuven leit tot schoolen,
En te Douay leert zijn Wals.
Is een Muitmaker in zijn hals.

Pans fluytje, ofte heydens banket, blaazende loopjes met
hoopjes, en stukjes op krukjes: voor aapjes en knaapjes.
[Amsterdam, 1706]. Blz. 138.

Amsterdam en Utrecht. — Op blz. 94 van het vorige nummer zijn de volgende storende drukfouten ingeslopen:

2de kolom regel 6 van boven staat 1235, moet zijn 1285;

2de kolom regel 2 van onder staat 130, moet zijn 1300.